

2.2 EMBER ÉS KÖRNYEZET: KULTÚRÁNK NÉHÁNY ALAPVETŐ MEGGYŐZŐDÉSÉNEK ÚJRAGONDOLÁSA

Mit lehet tenni? – merül fel a kérdés. Számítanak-e azok a kis lépések, amiket egyenként mi meg tudunk tenni? Ahogy arra Takács-Sánta András *Kiútlehetőségek* a környezeti válságból című írásában rávilágít, igen is meg nem is: a megközelítések sokféleségére van szükség, minden területen meg kell tenni a változtatáshoz szükséges lépéseket. Az egyéni cselekvések mellett szükség van olyan kormányzati törvényekre, szabályozásokra és ösztönzőkre is, amelyek korlátozzák a környezetromboló tevékenységeket, és elősegítik a fenntarthatóbb megoldásokat, törekvéseket. De nem várható csupán erről a két szintről a megoldás: bár kevesebb szó esik róla, kisközösségi, közösségi szinten is számtalan cselekvési lehetőség áll előttünk. Világszerte számos közösségi, alulról szerveződő kezdeményezés bizonyítja: utca-közösségi, települési vagy kisközösségi szinten akár sokkal jelentősebb hatást elérhetünk, mint egyedül. Fontos szerep jut mindezek mellett az ismeretterjesztésnek is, hogy minél többen tudjanak alternatív cselekvési lehetőségekről, ismerjenek meg példákat, melyek segítségével szolgálhatnak az útkeresésben (*Takács-Sánta 2009*).

A szerző kiemel ezek mellett egy további szempontot is. Mélyebb, általánosabb változtatásokra ugyanis csak akkor van lehetőségünk, ha értékrendünkben, világnézetünkben is történik változás, például, ha a fogyasztói társadalom értékeit, alapvető meggyőződéseit képesek vagyunk felülvizsgálni. Számos könyv, tanulmány foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy milyen mögöttes szemlélet, értékrend, világnézet húzódik meg szokásaink, mindennapi döntéseink mögött, jellemzően észrevétlenül. Az uralkodó, piaci-fogyasztói kultúra, vagyis a fennálló társadalmi-gazdasági rendszerünk válságban van, és aligha van kiút ebből a helyzetből, ha nem vizsgáljuk felül alapvető kulturális meggyőződéseinket – hívják fel a figyelmet. Például olyan általános alapvetéseket kellene megkérdőjeleznünk, hogy „a több mindig jobb”, vagy hogy a gazdasági növekedés a fejlődés egyetlen és kívánatos útja (*Bogdán-Malecz 2008*).

John Gowdy antropológus és közgazdász, az ökológiai közgazdaságtan tudományának egyik jelentős alakja két írásában is szemléletesen mutatja be e kérdéseket. *A Paradigmaváltás?! – Kultúránk néhány alapvető meggyőződésének újragondolása* című kötetben megjelent, magyarul is olvasható írásában két, egymástól gyökeresen eltérő társadalmi típust állít szembe egymással: a vadászó-gyűjtögető közösségeket és napjaink piaci társadalmait vizsgálja. Ha elsőre meghökkentő is lehet az összehasonlítás, írásából kiderül, hogy sokat tanulhatunk a vadászó-gyűjtögető társadalmaktól, akik olyan ökológiai és társadalmi harmóniában éltek, illetve élnek, amire napjainkban nem találunk példát (*Gowdy 2007*). A vadászó-gyűjtögető társadalmak nem csak a természeti környezettel kíméletesebbek, hanem saját magukkal is: a mi

fogalmaink szerint csupán napi három-négy órát dolgoznak, idejük nagy részét pihenéssel, beszélgetéssel vagy közös ünnepléssel töltik. Még pontosabban azt mondhatjuk, hogy a munkaidő náluk nem válik el élesen a szabadidőtől – mindez a mai posztmodern nyugati társadalmak vágyálma csupán (*Bogdán–Malecz 2008*).

Ezzel természetesen nem azt szeretné sugallni, hogy vissza kellene térni ehhez az életmódhoz, ám tanulhatunk tőlük, megkísérelhetjük beépíteni e társadalmak néhány vonását az ökológiai és társadalmi harmónia megteremtésében. A fogyasztás visszafogása például nagyon sokat segíthetne rajtunk – emeli ki. Az összehasonlítás egyúttal azt is megmutatja: azok az alapvető meggyőződések, amelyeket az emberi természet sajátjának gondolunk, csupán jelenlegi kultúránkat jellemző sajátságok. Ilyen például az a meggyőződés, hogy az anyagi javakból a több mindig jobb a kevesebbnél, vagy hogy az emberi történelem a folyamatos fejlődés krónikája, így napjaink társadalma magasabb rendűnek tekinthető minden korábbinál. Az összehasonlításból az is kiderül: az osztály- és nemi alapú egyenlőtlenségek nem feltétlenül jellemzőek az emberi társadalomra, és a szűkösség gazdasági fogalma is csupán társadalmi konstrukció, vagyis nem szükségszerű velejárója az emberi létezésnek. „Számptalan sikeres kultúra pusztá léte táplálja a reményt, hogy elképzelhető egy egyenlőségre törekvő, környezetileg fenntartható gazdaság. Nem a mai világ a lehetséges világok legjobbika.” (*Gowdy 2007 33.*) – írja, nem elsősorban kritikaként, sokkal inkább inspirációként és útmutatóként a fenntarthatóság keresésében.

Az édenkert kiárusítása: Példázat a természet tönkretételéről című könyvében egy másik érdekes példával mutat rá egyes kulturális meggyőződéseink visszásságaira. Nauru szigetének történetéről ír, egy kis szigetállamról a Csendes-óceán nyugati részén, Mikronéziában. A sziget csupán 21 négyzetkilométer, és valaha csodálatos természeti adottságokkal rendelkezett. Az első lakók kb. 2000 éve érkeztek erre a kis szigetre, és az idők folyamán kialakítottak egy egyedi és fenntarthatóan működtetett kultúrát. 1798-ban tévedt először egy nyugati bálnavadász hajó Naurura, és mivel úgy látták, a kiterjedt kókuszligetek lehetőséget adnak a kopra kereskedelemre (a kopra a kókuszdió szárított húsa, alapanyaga a kókuszolajnak és számos takarmánynak), a németek hamarosan bekapcsolták Naurut a nyugati világgazdaságba. 1899-ben felfedezték, hogy a sziget a Föld egyik leggazdagabb foszfátlelőhelyét rejtja, ami világhírt hozott Naurunak. A foszfátbányászat első hatvan éve alatt Nauru kultúráját „bekebelezte” a nyugati kultúra, és gazdasági, politikai önállóságukat is elveszítették. 1968-ban vívták ki függetlenségüket, ekkorra már a foszfátbányászatból származó anyagi nyereség gyökeresen átalakította a helyiek életét és kultúráját. A globális piacgazdaság résztvevőiként, az egykor önfenntartó kultúrának otthont adó sziget hamarosan egy biológiai sokféleségétől megfosztott, tönkrebányászott pusztasággá vált, melynek tízezer lakosa már a létfenntartás tekintetében is teljes

mértékig a külvilágra lett utalva. A sziget fizikai tekintetben egy ronccsá változott. Az erőforrás-hasznosítás bűvkörében a ma igényeit fedezték a lakosság jövőbeli lakhatóságának feláldozása árán (Gowdy 2013).

A foszfátkitermelés hatalmas bevételeit tetézte, hogy egy idő után az ország adó- és pénzmosó paradicsommá is változott. A hatalmas bevételeknek köszönhetően a lakosság nagy része felhagyott korábbi munkájával, felhagytak a halászattal, korábbi éttrendjüket felváltották az Ausztráliából érkező import élelmiszerek, cukros üdítők. Nauru lakosságának többsége túlsúlyossá vált, és rendkívül magas a cukorbetegség aránya.¹ A 2000-es évek elejére aztán kiürültek a foszfátkészletek, a korábban rendkívül magas életszínvonalat, nagy anyagi jólétet elért ország csődbe ment, az emberek munka és bevételi források nélkül maradtak. Tanulságos elolvasni a sajtóban a Nauru történetéről megjelent cikkeket, melyek többségében Nauru lakosságát hibáztatják a történetekért, holott – mint annyi más esetben – a nyugati ember érkezése és befolyása alakította át gyökeresen a korábbi kultúrát és állította a nyugati társadalmak által kijelölt pályára Nauru fejlődését. A kis sziget szomorú példája sok tanulsággal szolgálhatna a ma emberének.

FELADAT/KÉRDÉS:

- Az alábbi tanulmányok elolvasása, az órán az olvasmányok közös feldolgozása, beszélgetés:
 - Carl N. McDaniel – John M. Gowdy (2013): *Az édenkert kiárusítása: Pél-dázat a természet tönkretételéről*. Typotex Kiadó, Budapest. (Bevezetés és 2. fejezet)
 - John Gowdy (2007): *Vissza a jövőbe és előre a múltba*. In: Takács-Sánta András (szerk.): *Paradigmaváltás?! – Kultúránk néhány alapvető meggyőződésének újragondolása*. Budapest, L'Harmattan Kiadó. 15-33. oldal <http://bocs.hu/nefe/paradigmavaltas.pdf>
- Napjainkban megjelent cikkek keresése Nauru történetéről és jelenlegi helyzetéről, beszélgetés:

¹ Forrás: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20040801tizezer.html> ; https://index.hu/tudomany/til/2014/10/30/egy_orzag_megvalositotta_a_nemzeti_elhizas_rendszeret/ (Megtekintés: 2021.07.12.)

- Hogyan mutatják be a szigeten történt eseményeket?
- Hogyan próbálják ma orvosolni a kialakult társadalmi, gazdasági helyzetet és ökológiai állapotokat?